

Fehér Erzsébet

Lázár Károly és a tudományos gyermekmegismerés

A 20. század elején a neveléstudomány új irányját a reformpedagógia tudatosította először: ahhoz, hogy a gyermeket az iskolában vagy magánúton eredményesen oktathassuk-nevelhessük, a gyermeket alaposan ismernünk kell. Ezt ugyan már Rousseau is megkívánta, de a reformpedagógia szakemberei ennél tovább jutottak: tudományos gyermekmegismerésre van szükség. Számtalan művében kifejtette ezt az észak-amerikai John Dewey, a svájci-francia Édouard Claparède és a magyar Nagy László. A tudományos gyermekmegismerés módszereit hazánkban kidolgozta és az általa alapított és vezetett budai Új Iskolában 1915-1949 között alkalmazta a neves reformpedagógus-szakember, Domokos Lászlóné.

Sajátos szint képviselt ebben a folyamatban a sárospataki tanítóképző intézet 1919-1948 között működő tanára, Lázár Károly (1889-1959). A tanítóképzés országszerte elismert, kiemelkedő szakembere nem csupán a gyakorlati oktatásban vált jelentőssé, hanem szakirodalmi munkásságával is. Számos könyvet írt, jelentős sorozatok szerkesztője volt. Először 1933-ban, majd 1935-ben átdolgozva jelent meg Sárospatakon egyik főműve, „A gyermektanulmány vázlata”. Alcíme rávilágít a szerző céljára: „Tájékoztató az

iskolai gyermektanulmányozás fő kérdéseiben, tanítók, nevelők és szülők számára, továbbá segédkönyv a tanítónövendékek pedagógiai tanulmányaihoz.” A kötethez egy tizenkét oldalas „Személyi lap” című füzet tartozott, amely rendszerbe foglalt kérdéseket sorolt fel, kellő helyet hagyva a válaszokra. Ezt a Személyi lapot külön is terjesztette, igen olcsó áron bocsátva a tanítók és más érdeklődők rendelkezésére. Maga a kötet alapos tájékoztatást nyújt arra vonatkozólag, hogy használja fel a tanító, a nevelő, a szülő ezt a dokumentumot a gyermek valóban tudományos megismerésében.

Lázár Károly a tanítóképzős növendékek pedagógiai képzése során teljes részletességgel megismertette a leendő pedagógusokkal ezt a gyermek-megismerési eszközt, a Személyi lapot széleskörű tájékozódás alapján készítette el. Ma is meglévő hagyatékában sok olyan kitöltött lap található az 1930-as, 40-es évekből, amelyeket utolsó éves tanítóképzős növendékei a gyakorlóiskola tanulóirol készítettek. (Az akkori tanítóképző öt évfolyamos, középszintű iskola volt 14-19 éves fiúk számára; az ötödéves növendékek tehát 19 évesek voltak.) E tizenkét oldal sok-sok kérdésének kitöltése tehát mai szemmel nézve is nagy felkészültséget, alapos

hozzaértést kívánt a fiatalemberektől. A növendékek által kitöltött füzetek valódi személyiségtükrök, mert hitelesen ábrázolják a 60-70 évvel ezelőtt iskolába járó egykori 10-12 éves gyermekek személyiségét.

Az alábbiakban a Személyi lap rendszerét és tartalmát néhány különösen érdekes rész ismertetésével mutatjuk be. A teljes 173 kérdés elemzése terjedelmesebb tanulmányt igényel.

Az első kérdéscsoport címe: „Család és környezet”. A fejezet harmadik részét (A család gondozása és nevelése) teljes egészében közöljük:

„1. A tanuló ruházata (szegényes, viseltes, megfelelő, gondos, tiszta, választékos, piperkés)? 2. Táplálkozása (igen gyenge, gyenge, megfelelő, egyszerű, mértékletes, bő, pazarló)? 3. Hogyan alszik (külön szobában, felnőttekkel, egyedül az ágyban, többedmagával)? 4. Taneszközei (megvannak, részben hiányosak, alig van valamije)? 5. Igénybe veszi-e a család a jótékonyági adományokat? 6. A szülői ház általános hangulata (megelégedett, derűs, harmonikus, kiegyensúlyozott, gazdasági helyzetétől befolyásolt, mogorva, elégedetlen)? 7. Szülői felügyelet (gondos, állandó, laza, nyomasztó, személyzetre bízta)? 8. Egészségi gondozás (gondos, edző, közömbös, hanyag, kényeztető, óvatos, stb.)? 9. Otthoni bánásmód (megfontolt, szigorú, engedékeny, kényeztető, durva)? 10. A tanuló otthoni szórakozása és olvasmányai? 11. Helyzete a családban (egyke, mintagyerek, kedvenc, alárendelt, házi segítő, örökbefogadott, vagy nevelt, bizalmas,

féltékeny a többiekre, stb.)? 12. Az otthoni nevelés általános jellemzése (az iskolai nevelést támogatják, nem támogatják, iránta érdeklődnek, nem érdeklődnek, ráhagyják; nevelői felfogásuk elavult, hagyományos, ingadozó, újító, szeretik-e a gyermeket, meg vannak-e elégedve az iskolával, apa és anya nevelői felfogásának egyezése stb.)?”

A „Testi állapot” című fejezetben a testmérési adatok (még a koponyaindex is!) éppúgy megtalálhatók, mint a testi állapot „a külső kinézet megfigyelése alapján”, valamint az érzékszervek működése utáni érdeklődés. A kérdések többségét „A lelki állapot rajza” című fejezet tartalmazza, a következő csoportosításban: I. Érzékelés, képzetek. II. Képzület, játék, mese. III. Figyelem és érdeklődés. IV. Emlékezet. V. A tanuló beszéde és alkotásai. VI. A tanuló értelmessége. VII. Érzelmek és akarat. E rendszerből emeljük ki a „Játék és mese” kérdéseit!

„1. Milyen játékot kedvel? 2. A játékban aktív vagy passzív? 3. Játékánál mit használ fel a környezetéből? 4. Kitartása és elmélyedése a játékban? 5. Mily fejlődési fokán van a játéknak (mozgás, utánzás, képzeleti,- társas,- alkotó játék)?”

„1. Milyen meséket kedvel? 2. Ismert meséit magától alakítja-e? 3. Vannak saját meséi? 4. Van-e idegen hatás? 5. Hoz-e hazulról mesét, vagy mese-elemet?”

A hatodik fejezet „A tanuló szellemi munkamódja” című kérdésblokkja érdemes a mai modern kutató figyelmére is.

„1. Hogyan kezd a feladataihoz (megfontolt, körültekintő, tétovázó, nehézkes, közömbös, gyors elhatározású, meggon-

dolatlan, kishitű, stb.)? 2. Viselkedése a feladatok megoldása közben (szabatos, gondos, elmerülő, hanyag, szórakozott, felszínes, stb.) 3. Munkamódja (alapos, megbízható, önálló, elmélyülő, rendszeres, kapkodó, következetes, befolyásolható, új utakat kereső, csak járt úton tud haladni, előrelátó)? 4. Munkamenete (könnyed, gyors, lassú, gyorsan hanyatló, nekilendülő)? 5. Viselkedése új helyzetekben (találékony, ötletes, gyors elhatározású, tétovázó, bizonytalan, stb.)? 6. Önbizalma (bátor, gyáva, kétkedő, önhitt, elbizakodó, virtuskodó)? 7. Magatartása az eredmény értékelésénél (lelkesülő, megelégedett, elfogult, tárgyilagos, önelégült,

naiv, óvatos, kritikus, szerény, szigorú önmagával szemben, hibát kereső)? 8. Mi ösztönzi a nagyobb teljesítményre (szorgalom, érdeklődés, dicséret, verseny, más környezeti hatások, egyéni hajlam, a tárgy kedveltsége, tanító indítatásai)? 9. Vállal-e, keres-e önálló munkát? 10. Miben kéri mások segítségét? 11. Az értelmességet kívánó tantárgyakban (számтан, nyelvtan, helyesírás), mily előrehaladást mutat (jó, átlagos, gyenge)? 12. Melyek a kedvelt tárgyai? 13. Mi-

R. Molnár László: Huzella Elek, ceruzarajz

lyen irányban kérdezősködik vagy dolgozik önállóan? 14. Spontán kérdéseinek tartalmi értéke? 15. Tanulási kedve egyes tárgyakban (kedvel tanul, közömbösen, teljes érdektelenség nélkül, hanyagul tanul)? 16. Mely tárgyakban mutat különösen jó képességet? 17. Értelmességi foka (gyengétehetségű, elég gyenge, tehetséges, kiváló)? 18. Értelmessége korához képest (elmaradt, megfelelő, előrehaladó)? 19. Különleges képességei? Aktualitása lehet mai világunkban annak

is, hogyan vizsgálta közel hetven évvel ezelőtt Lázár Károly a korabeli fiatalok akarati állapotát.

"1. Akaratának általános jellege (kitartó, erős akaratú, határozott, élénken cselekvő, megfontolt, szilárd, következetes, tevékeny, higgadt, nehézkes, gyenge akaratú, határozatlan, könnyen ernyedő, meggondolatlan, konok, helye, lusta, óvatos)? 2. Uralkodása az érzelmein (könnyen, nehezen uralkodik? 3. Viszonya a tanításhoz és pajtásokhoz, tanítókhöz (nyílt, vonzódó, barátságos, engedelmes, szolgálatkész, tekintélytisztelő, félős; engedetlen, alattomos, készséges, alkalmazkodó, veszekedő, árulkodó)? 4. Fegyelmezettsége (testben, szellemben fegyelmezett, fegyelmezetlen, engedelmes, engedetlen, rendes, rendetlen, felületes)? 5. Befolyásolhatósága (könnyen, nehezen befolyásolható, természeti vagy nevelői hatásokkal hozzáférhetetlen)? 6. Gátlásai (erkölcsi tekintetben, félelem a büntetéstől, csökkentértékűség tudata, külső látszat, akaratgyengeség, stb.)? 7. Egyéb erkölcsi és akarati vonások (igazmondása, becsületérzése, bánásmódja állatokkal és növényekkel, felelősségérzete)? 8. Erkölcsi fogyatkozások és különlegességek (embergyűlölet, -emberkerülés, békétlenség, vagy közönyösség, feltűnő hanyagság, hazudozás, csavargási hajlam, iskolakerülés, rontó hatás a társakra, képmutatás, tevékenység beteges változtatása, betegesen gyenge akarat)? 10. Ellentmondások a viselkedésben (feltűnő változások, különbségek tanulás és magatartás, iskolai és otthoni viselkedés között, ellentét az érdeklődés és tanulás

között, szellemi és fizikai munkateljesítmény között, rejtett hajlamok, szenvedélyek)?

A kérdő-füzet utolsó oldalain az addigi adatok tipológiai összegzésére vonatkozó kérdések, valamint a tanuló átfogó jellemzésére szolgáló rész található.

Bevezetőnkben említettük, hogy reformpedagógiai szakemberek indították el a tudományos gyermekmegismerést. Kétségtelen tény, hogy ezeket az új módszereket szinte kizárólag elit, „úri” iskolákban alkalmazták. Nincs ebben semmi kivétel: ezek rendelkeztek a megfelelően kiképzett, hozzáértő, jól fizetett szakemberekkel, különféle új mérőműszerekkel, eszközökkel. Lázár Károly munkásságának sajátos jelentősége tehát éppen abban áll, hogy egy olyan intézetben igyekezett elterjeszteni a tudományos gyermekmegismerés módszereit, amelynek növendékei legnagyobb részét maguk is kis településekről, falvakból jöttek, és az volt a szándékuk, hogy ugyanilyen településekre, tehát a „nép közé” térjenek vissza, hogy azok gyermekeinek tanítói legyenek. S ezeknek a gyerekeknek eredményes nevelése-oktatása – Lázár Károly szerint – éppen úgy megköveteli tudományos megismerésüket, mint szerencsésebb társadalmi körülmények között élő kortársaiké. Éppen e célból készítette el valóban tudományos értékű kérdéssorozatát, amelynek feldolgozásához nem szükségesek drága eszközök, laboratóriumok, hanem „csak” alaposan felkészített, felkészült, hivatásukat átérző tanítók.

A Zempléni Múzsza 2002. évi II. évfolyamának összesített tartalomjegyzéke

Tanulmányok, esszék

- Balassa Iván: Tokaj-Hegyalja történelmének fő vonásai (3/5)
 Bolvári-Takács Gábor: Révai József és a Népművelési Minisztérium létrehozása (4/14)
 Dobay Béla: A kuruc kor népünk és nemzetiségeink költészetében, zenéjében (2/29)
 Egey Antal: A Zempléni-hegység élővilága, védett természeti ritkaságai (*sajtó alá rendezte és az utószót írta: Hegyessy Gábor*) (1/33)
 Hoppál Mihály: Sámánok között (3/18)
 Karasszon Dénes: Sárospatak az orvostörténelemben (1/29)
 Koncz Gábor: Tokaj-Hegyalja kulturális és borturizmusa (4/32)
 Koncz Sándor: Szabó Zoltán teológiájának kibontakozása (2/5)
 Kosárka József: Kati Horna élete és világa (1/17)
 Móricz Lajos: Fejezetek egy katonapolitikus életéből (3/40)
 Nagy Ferenc: A Nobel-díj és Magyarország (4/27)
 Orosz István: A mezővárosi fejlődés történeti szakaszai Magyarországon (1/5)
 Romány Pál: Az örökség kötelez (2/40)
 Szabadfalvi József: Bibó István helye a 20. századi magyar jogbölcseletben (4/6)
 Szathmáry Béla: A presbiter a társadalmi életben, közéletben (3/32)
 Onni Talas: Magyarországi diplomáciai szolgálatom emlékei (*fordította, az utószót és a jegyzeteket írta: Egey Emese*) (1/22)
 Újszászy Kálmán: Két nap a Hegyközben (4/37)
 Vásárhelyi Balázs: Kőhidak az egykori galíciai út mai zempléni szakaszán (2/48)
 Viga Gyula: Tokaj-Hegyalja gyümölcskultúrája (2/56)

Művészportré

- Cserje Zsuzsa: Emlékezés Pécsi Sándor színművészre (4/47)
 feLugossy László: Polipkeringő (2/73)
 Halmy Miklós: Prológus és köszöntő (1/42)
 Halmy Miklós: Vázlat az éjszakából, 1986 (1/47)
 Mészöly Dezső: Pécsi Sándor sírjánál (4/53)
 Sándor Zsuzsa: Áttűnő színek és fények. Molnár Irén művészete (3/45)
 Tatabi Erzsébet: A semmi a mindenható. Esszé feLugossy Lászlóról (2/60)
 Vámosi Katalin: ARákóczi Múzeum Képzőművészeti Gyűjteménye (4/55)

Szépirodalom

- Bodnár László: Fátylas téli dallam (1/69)
 Bodnár László: Ima a kegyelemért (1/68)
 Fetykó Judit: Ablakból (4/59)
 Fetykó Judit: A kezed (4/59)
 Allan Ginsberg: Rongyos csavargó (*fordította: Pinczés István*) (3/53)
 Christl Greller: Az éjszaka fénye (*fordította: Balázs Ildikó*) (1/65)
 Christl Greller: Kifelé (*fordította: Balázs Ildikó*) (1/64)
 Halászi Aladár: Quasimoda (3/50)
 Jáger Ferenc: Az angyal (2/87)
 Jáger Ferenc: Első nap az iskolában (2/86)

- Kardos István: A pokol tornácán (4/60)
 Kardos István: Nem tudom (4/60)
 Maller Sándor: Patak lelke (3/56)
 Szabó Sándor: A tavasz (4/60)
 T. Ágoston László: A hatalom árnyékában (1/56)
 Tornay Mari: Dobpergés (1/66)
 Tornay Mari: Talán (1/67)
 Tóth-Máthé Miklós: A pap fia (2/77)
 Ungvári Judit: Dal (2/83)
 Varga István: Hegyeim (4/62)
 Varga István: Temetőben (4/62)
 Viczai Henrietta: Fekete-fehér (4/63)
 Viczai Henrietta: Selyemben (4/63)
 Francois Villon: Ballada anyjának, ki Miasszonyunkhoz fohászkodik (*fordította: Ungvári Judit*) (2/84)
 Zelnik Csaba Ákos: Akkor (3/55)
 Zelnik Csaba Ákos: Helyzetjelentés (3/54)

Archivum

- Kossuth Lajos, a zempléni ügyvéd (1824-1832) (*Összeállította és bevezetőt írta: Bolvári-Takács Gábor*) (3/59)
 Németh László: Szerkesztői bevezető a *Tanu* első számához, 1932 (2/88)
 Országos tanévnyitók Sárospatakon, 1976-2001. Mádl Ferenc, Orbán Viktor, Polinszky Károly, Pozsgay Imre beszédei (*Válogatta, szerkesztette és a jegyzeteket írta: Bolvári-Takács Gábor*) (1/70)
 Volt egyszer egy borháború, 1990 (*A dokumentumokat válogatta és szerkesztette: Balácsi Károly*) (4/64)

Szemle

- Bacsó Béla: Jó, ha értjük. Hans-Georg Gadamer halálára (3/80)
 Baráth Béla: Szubjektív egyháztörténelem (3/87)
 Bolvári-Takács Gábor: Egy felvidéki magyar politikus emlékezete (2/92)
 Bolvári-Takács Gábor: Másfél évtized az erdélyi magyar felsőoktatás történetéből (3/91)
 Fehér Erzsébet: Lázár Károly és a tudományos gyermekmegismerés (4/94)
 Fehér József: Sárospatak, a könyvtárak városa (1/83)
 Fogarasi Zsuzsa: Új református templomok (1/94)
 Fügedi János: A tánc múltja a Bodroghözben (1/87)
 Harsányi István: Nemzedékem szemével (2/105)
 Jósvainé Dankó Katalin: A sárospataki vár műemléki helyreállításának eredményei (4/85)
 Kovács Géza: Menedzserek vakító fényben (2/102)
 Kováts Dániel: Janó Ákos könyve a kiskun parasztverselőről (1/92)
 Sipos István: Körös Endre akadémikus és a sárospataki természettudományos oktatás (3/76)
 Sz. Tóth János: Karácsony Sándor és a népfőiskolai mozgalom (3/84)
 Szabó Csaba: A pataki diákvilág anekdotái (1/90)
 Tamás Edit: "Csillag gyulladt Zemplén felett" (4/92)
 Tóth-Máthé Miklós: Emlékezés Misztótfalusi Kis Miklósról (4/89)
 Tusnády László: A határon túli újabb kisebbségi gyermeklira antológiája (2/97)
 Vámosi Katalin: "Angyal született" (3/94)

Egyéb

- A 2002. évfolyam összesített tartalomjegyzéke (4/98)
 Balassa Iván (1917-2002) (4/5)
 Számunk szerzői (1/96, 2/106, 3/94, 4/100)
 Szerkesztőbizottságunk új tagja bemutatkozik (1/86)

Számunk szerzői

Balázs Károly 1945-ben született Bernecebarátiban. Szociológus, közösségfejlesztő, lapunk szerkesztőbizottsági tagja.

Bilkay Ruth 1933-ban született Hidasnémetiben. A Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Adattárának főmunkatársa.

Bolvári-Takács Gábor PhD 1967-ben született Sárospatakon. A Matáv Szimfonikus Zenekar ügyvezető igazgatója, lapunk főszerkesztője.

Cserje Zsuzsa 1945-ben született Budapesten. Előadóművész, dramaturg, rendező.

Fehér Erzsébet 1941-ben született Sárospatakon. A neveléstudomány kandidátusa, a ME Comenius Tanítóképző Főiskolai Kar főiskolai tanára.

Fetykó Judit 1956-ban született Sátoraljaújhelyben. Költő, a Hegyaljai Alkotók Társulása (Szerencs) tagja.

Jósvainé Dankó Katalin 1945-ben született Tokajban. Régész-muzeológus, műemlékvédelmi szakmérnök, a Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeumának igazgatója, lapunk szerkesztőbizottsági tagja.

Kardos István 1947-ben született Szerencsen. Költő, a Hegyaljai Alkotók Társulása (Szerencs) tagja.

Koncz Gábor 1950-ben született Sátoraljaújhelyben. Közgazdász, a Magyar Kultúra Alapítvány igazgatója, lapunk szerkesztőbizottsági tagja.

Laczkó Gabriella 1961-ben született Sárospatakon. Református lelkész, a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Adattárának igazgatója.

Mészöly Dezső 1918-ban született Budapesten. Kossuth-díjas író, költő, műfordító.

Nagy Ferenc 1939-ben született Köröstarcsán. Informatikus, tudománytörténész.

Szabadfalvi József 1961-ben született Debrecenben. Az állam- és jogtudomány kandidátusa, a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának egyetemi tanára.

Szabó Sándor 1970-ben született Miskolcon. Költő, a Hegyaljai Alkotók Társulása (Szerencs) tagja.

Tamás Edit 1968-ban született Sárospatakon. Történész-muzeológus, geográfus, a Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeumának szakmuzeológusa, lapunk szerkesztőbizottsági tagja.

Tóth-Máthé Miklós 1936-ban született Tiszalúcon. Szabadfoglalkozású író, színművész.

Újszász Kálmán (1902, Budapest - 1994, Sárospatak) Református lelkész, a Sárospataki Református Teológiai Akadémia professzora, majd a Tudományos Gyűjtemények igazgatója.

Vámosi Katalin 1966-ban született Miskolcon. Művészettörténész, a Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeumának munkatársa.

Varga István 1971-ben született Miskolcon. Költő, a Hegyaljai Alkotók Társulása (Szerencs) tagja.

Viczai Henrietta 1981-ben született Miskolcon. Költő, a Hegyaljai Alkotók Társulása (Szerencs) tagja.

Barcsay Jenő: Őszi táj

Szobotka Imre: Táj ökrös szekérral

Az élet **lehetőséget** ad
 A közösség **értéket** ad

A Matáv hozzáad

Egyéni célokat kitűzni nem elég.
 Az egyén akarata és kitartása még
 kevés ahhoz, hogy egy egész
 társadalom úgy élhessen, ahogy
 szeretne.

De együtt többek tudunk lenni,
 ha a célok megvalósításához
 mindenki hozzátesz.

Mi ezt nevezzük társadalmi
 szerepvállalásnak.

• **matáv**

a szavakon túl